

ZÁPIS Z PRACOVNÉHO STRETNUTIA NP ÚSV ROS	
Názov projektu:	PODPORA PARTNERSTVA A DIALÓGU V OBLASTI PARTICIPATÍVNEJ TVORBY VEREJNÝCH POLITÍK 2
Prijímateľ:	Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti
ITMS:	314011CQM9
Termín stretnutia:	03.08.2023
Doba trvania stretnutia:	14:45 – 16:00 hod.
Miesto stretnutia:	ÚSVROS, Cukrová 14, Bratislava
Prítomní:	podľa prezenčnej listiny
Účel stretnutia:	Workshop k výsledkom analýzy príležitosti a rizík zapájania mimovládnych neziskových organizácií do boja proti hybridným hrozbám

PROGRAM PRACOVNÉHO STRETNUTIA

1. Predstavenie formátu a priebehu workshopu
2. Okrúhle stoly na témy:
 - a. slabé stránky celospoločenského prístupu k boju proti hybridným hrozbám
 - b. silné stránky celospoločenského prístupu k boju proti hybridným hrozbám

K BODU Č. 1

- Workshop bol venovaný téme rozvoja celospoločenského prístupu k boju proti hybridným hrozbám a zapájaniu mimovládnych neziskových organizácií doň. Na workshop bolo pozvaných 24 zástupcov štátnej správy a mimovládneho sektora, z ktorých 8 sa podujatia zúčastnili. Účastníci boli rozdelení do dvoch okrúhlych stolov tak, aby pri každom z nich bol pomer zástupcov oboch strán približne rovnaký. Prvý stôl sa venoval silným stránkam aktuálneho nastavenia spolupráce medzi ústrednými orgánmi štátnej správy (ÚOŠS) a mimovládny neziskovými organizáciami (MNO) v predmetnej téme. Druhý stôl naopak k jeho slabým stránkam. Obe skupiny účastníkov sa po 30 minútach diskusie pri stoloch vymenili. Cieľom workshopu bolo vytvoriť zásobník alternatívnych riešení pre jednotlivé identifikované problémové oblasti.

K BODU Č. 2 PÍSM. A) SLABÉ STRÁNKY

- Témami prvého okrúhleho stola boli slabé stránky aktuálneho zapájania MNO do boja proti hybridným hrozbám. Menovite:
 - absencia monitorovania útokov proti mimovládneho sektoru, pre ktorú nemožno posúdiť obranyschopnosť a spoľahlivosť MNO ako partnera štátu,
 - absencia overovacieho mechanizmu MNO, ktorá vyvoláva nedôveru ÚOŠS v MNO a umožňuje existenciu aktérov hybridného pôsobenia vydávajúcich sa za MNO,
 - absencia odborných kapacít na ÚOŠS, ktorá spôsobuje neznalosť prostredia MNO, neschopnosť vytýčiť rolu a vzťah s MNO v predmetnej téme a celkové dichotomické fungovanie celospoločenského prístupu.
- Účastníci sa najprv venovali téme **absencie monitoringu útokov na MNO**. Zamerať sa mali na kybernetické útoky a dezinformácie od ich nahlasovania po evidenciu.
 - Účastníci najprv hľadali zmysel zefektívnenia situačného prehľadu. Rozdiskutovali podstatu problému, ktorou je na jednej strane všeobecné "tutlanie" a nedostatočné nahlasovanie kybernetických bezpečnostných incidentov Národnému bezpečnostnému úradu (NBÚ). Na strane druhej zas evidencia takýchto incidentov dobrovoľne nahlásených zo strany MNO, ktoré spadajú pod kategóriu „Iné“ spolu s občanmi a niektorými súkromnými firmami, čo v konečnom dôsledku bráni v identifikácii množstva takýchto incidentov v mimovládnom sektore. Napríklad česká Bezpečnostná informačná služba vo svojich výročných správach za ostatné tri roky varovala pred kybernetickými útokmi, vrátane kybernetickej špionáže, proti mimovládneho sektoru v snahe exfiltrácie dát a informácií. Na Slovensku však o takýchto útokoch z otvorených zdrojov vieme len málo, nakoľko NBÚ

- pracuje s utajovanými informáciami a v zmysle zákona č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti je povinný zachovávať mlčanlivosť o incidentoch. Podľa účastníkov by ale prehľad o útokoch mohol byť výhodný z pohľadu analytickej činnosti pri odhaľovaní koordinovaných útokov v rámci hybridného pôsobenia v dlhodobom horizonte. Vytvoriť by sa mohol **komplexný register** prejavov hybridného pôsobenia.
- Pri hľadaní návrhov na zlepšenie evidencie sa účastníci zamerali na samotné nahlasovanie incidentov, resp. útokov zo strany MNO. Dôvodom, prečo ich MNO nenahlasujú, môžu byť podľa nich sankcie v zmysle Všeobecného nariadenia o ochrane údajov (GDPR), ktoré pôsobia ako strašiak, ale tiež slabé povedomie o možnosti dobrovoľného nahlasovania incidentov prostredníctvom webového formulára, resp. e-mailovej adresy na stránkach NBÚ. V prvom prípade je na zváženie zriadenie **kontaktného bodu**, s ktorým môžu o vzniknutej situácii komunikovať, príp. **udelenie výnimky**, amnestie, z GDPR, ak sa vzniknutá situácia stihne vyriešiť včas na znak solidarity s obeťou a motiváciu k nahlasovaniu a riešeniu incidentov. V druhom prípade sa účastníci zhodli na potrebe dlhodobej a pravidelnej **osvety vo verejnom priestore, vrátane mimovládneho sektoru, zo strany ÚOŠS** o možnosti dobrovoľného nahlasovania incidentov NBÚ.
 - Diskusia sa následne zamerala na druhý krok od nahlásenia útoku, a teda posilnenie obranyschopnosti MNO. V súčasnosti podľa účastníkov neexistuje celonárodný ani individuálny mechanizmus na obranu a reakciu proti kybernetickým ani iným útokom proti občianskej spoločnosti. Bolo by treba vytvoriť príručky postupov, tréningy a grantovú schému na **posilnenie kapacít MNO** proti hybridnému pôsobeniu vrátane kybernetických útokov, dezinformácií alebo strategickým žalobám proti účasti verejnosti. Navrhnuté tiež bolo vypracovanie analýzy o tom, koľko peňazí zo štátneho rozpočtu smerovalo na **podporu projektov MNO** v boji proti hybridným hrozbám.
- Druhou témou bola **absencia overovacieho mechanizmu MNO**. Úlohou bolo zamyslieť sa nad možnosťami rozlišovania medzi tzv. good a bad civil society actors.
 - Účastníci hneď na úvod upozornili na potrebu overovania MNO už pri ich **registrácii**. Poukázali na problém, kedy Ministerstvo vnútra SR povolilo zaregistrovať občianske združenie skupine tzv. Slovenských brancov. Aktuálne nastavenie registrácie im ho však povoľovalo a neexistuje žiadna regulácia, ktorá by im v tom bránila. Tá by sa podľa účastníkov mohla začať uplatňovať na už existujúce MNO až v procese udeľovania dotácií z prostriedkov štátneho rozpočtu. Navrhovanou podmienkou bolo napríklad zverejňovanie konečných užívateľov výhod a výročných správ vrátane transparentného financovania, ktoré sa dnes netýka občianskych združení. Takýmto spôsobom by sa ich kredibilita zvýšila. Naopak diskreditačným faktorom by mohla byť preukázateľná spolupráca so sankcionovanými osobami či schvaľovanie zločinov totalitných a autoritárskych politických režimov. Účastníci sa však zhodli, že bude treba stanoviť **jasné kritéria pridelovania dotácií** a vyhnúť sa prísny schvaľovacím procesom. Ťarcha rozhodovania o udelení dotácie pritom bude na komisii, ktorá musí pozostávať z ľudí znalých v problematike a ktorá musí disponovať informáciami o MNO vrátane **kontroly účelovo upravených stanov** nato, aby MNO splnili formálne požiadavky a mohli sa zapojiť do výzvy.
 - V prípade protispoločenskej a/alebo trestnej činnosti MNO účastníci vyjadrili potrebu **úpravy legislatívy** tak, aby organizácie, ktoré napríklad veľbia autoritárske režimy, schvaľujú či dokonca podnecujú nenávisťné prejavy, či inak svojou činnosťou porušujú medzinárodné štandardy a slovenské právne predpisy, mohli byť rozpustené. Tieto aktivity však musia byť jasne zdokumentované a potvrdené autoritatívnou inštitúciou, napr. súdom, aby sa nebránilo v slobode slova len pre inú ideologickú orientáciu, nakoľko takéto overovanie je všeobecne medzi MNO vnímané kriticky ako útok. V prípade hodnotových otázok a hodnotového smerovania krajiny by sa preto podľa účastníkov mala problematika uchopiť **v koncepčnom materiáli**, ktorý by vymedzil jednak rolu MNO, a jednak spôsob, akým tieto hodnoty dostať bližšie k ľuďom. Alternatívne môžu byť príkladom **etické kódexy**, ako v prípade platformy Mediálna gramotnosť+ pri Rade pre mediálne služby, ku ktorým by sa MNO mohli prihlásiť, dodržiavať ich princípy a pravidlá na dobrovoľnej báze a tak dostali akúsi „pečiatku kvality“. Z diskusie vzišiel návrh, že takýto etický kódex by mohol byť súčasťou stanov pri registrácii nových MNO, ktorého porušenie by mohlo byť sankcionované. Naopak, vytvoriť by sa tiež mohol **zoznam nebezpečných prejavov MNO**, ktorý sám o sebe nebude naviazaný na sankcie, avšak jednotlivé prejavy budú znemožňovať budúcu spoluprácu MNO so štátom.
 - Poslednou diskutovanou oblasťou bola **absencia kapacít** v téme hybridných hrozieb. Účastníci hľadali možnosti, „akým spôsobom dobudovať odborné kapacity na ÚOŠS?“.

- Účastníci najprv diskutovali o probléme agendy hybridných hrozieb, ktorá na rezortoch nezapojených do národného projektu “Zvýšenie odolnosti Slovenska voči hybridným hrozbám”, pripadla na odbory krízového riadenia. Tie sú podľa účastníkov už tak zaťažené svojou vlastnou agendou, pre problematiku hybridných hrozieb im chýbajú odborné kapacity a sú orientované len smerom dovnútra rezortu, čo nabúra spoluprácu. Na zväzovanie je preto **zriadenie stálego krízového štábu**, orgánu, ktorý by mal na starosti medzirezortnú komunikáciu a spoluprácu medzi príslušnými odborníkmi v otázke hybridných hrozieb.
- Na dovozdenie týchto už existujúcich, poverených kapacít v téme hybridných hrozieb sa podľa účastníkov otvárajú možnosti v podobe e-learningového programu vytvoreného MNO, ďalej v programe celoživotného vzdelávania Akadémie Policajného zboru v Bratislave alebo e-learningu pripravovaného Centrom boja proti hybridným hrozbám na Ministerstve vnútra SR. Účastníci navrhli, aby každý rezort zadal svojim zamestnancom **povinnosť absolvovať vzdelávací program o hybridných hrozbách** v rámci plánov ročného vzdelávania.
- V otázke budovania nových kapacít účastníci upozornili na problémy s ich financovaním. Udržateľnosť spomínaného národného projektu financovaného z prostriedkov EÚ totiž naráža na problém ďalšieho financovania z prostriedkov štátneho rozpočtu, nakoľko nikto z predstaviteľov štátu neprikladá hybridným hrozbám patričný význam a Ministerstvo financií SR aktuálne pripravuje dva návrhy štátneho rozpočtu, ktoré si dokonca zrejme budú vyžadovať prepúšťanie niektorých zamestnancov. Účastníci preto uplynulé tri roky považujú za premrhanú šancu na etablovanie agendy hybridných hrozieb v štátnej správe. Na dočasné vyriešenie tohto stavu na rezortoch nezapojených do národného projektu účastníci navrhli **spustenie letných škôl a sťažových programov** pre mladé talenty po vzore bezpečnostnej akadémie, ktorú v spoluprácu s niektorými rezortmi organizuje MNO aj na tému hybridných hrozieb, alebo Letnej školy diplomacie organizovanej Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. Ďalej **prizývanie odborníkov zo zahraničia alebo oslovenie bývalých príslušníkov** polície, armády a spravodajských služieb, pri ktorých však bude treba doriešiť identifikáciu ich odborných predpokladov, komunikačný mechanizmus a kontrolu a zodpovednosť za ich výstupy. Medzi riešeniami tiež odznel návrh na **vytvorenie samostatného, univerzálneho pracoviska pre inovácie**, ktoré by sa venovalo aktuálnym témam, identifikovalo podľa potreby žiaduce kapacity, robilo osvetu dovnútra rezortu či zapájalo expertov v danej problematike pri aktivitách zameraných na verbovanie talentov a mozgov. Motiváciou a kompenzáciou za platové podmienky štátneho zamestnanca a administratívnu záťaž by podľa účastníkov mohol byť **aktívny kolektív** po vzore Polície SR, ktorý realizuje aktivity po celom Slovensku a ktorý na seba vie pritaiahnuť pozornosť a podporu ľudí – napr. kampaňou “Staň sa na jeden deň policajtom”.

K BODU Č. 2 PÍSM. B) SILNÉ STRÁNKY

- Témami druhého okrúhleho stola boli silné stránky celospoločenského prístupu k boju proti hybridným hrozbám na Slovensku. Menovite:
 - záujem MNO o tému, ktorý otvára priestor pre zdieľanie know-how a spolupráce s MNO z regiónov,
 - spolupráca medzi MNO a niektorými ÚOŠS, ktorá otvára priestor pre jej formalizáciu,
 - ukotvenie celospoločenského prístupu v strategických dokumentoch a jeho ďalší rozvoj v pripravovaných politikách.
- Prvou diskutovanou oblasťou okrúhleho stola bol **záujem MNO o tému** a možnosti zapojenia MNO z regiónov.
 - Účastníci najprv poukázali na problém, že hlavní hráči z MNO venujúci sa téme hybridných hrozieb sídli v Bratislave, pričom mapovanie MNO z regiónov chýba, a to vrátane rozlišovania medzi tzv. good a bad civil society actors, kedy sa až pri realizácii konkrétneho projektu ukáže, že tí “dobrí” sú v skutočnosti tí “zlí”. Celkovo však chýba vzájomné spoznávanie sa a dôvera medzi štátnou správou a mimovládny sektorom, pre ktoré MNO nie sú vnímané ako partneri štátu. Medzi návrhmi na zapájanie MNO nielen z regiónov do boja proti hybridným hrozbám by preto podľa účastníkov pomohol v prvom kroku **webový zoznam MNO**, ktorý by nad rámec stanov zisťoval aj históriu MNO podrobnejšie. Pre vzájomné spoznávanie a budovanie dôvery by sa následne mohli organizovať **pravidelné workshopy**, semináre a konferencie zamerané na konkrétne problémy, v rámci ktorých by sa tieto MNO mohli zapojiť.

- V prípade regionalizácie celospoločenského boja proti hybridným hrozbám by mohli pomôcť identifikovať a zaktivizovať potenciálnych partnerov **grantové schémy** namierené do regiónov pre MNO venujúce sa téme hybridných hrozieb alebo MNO, ktoré sa téme síce nevenujú, ale mohli by sa stať terčom nejakého útoku – napr. MNO poskytujúce pomoc utečencom. Na jednej strane by mala MNO z takejto grantovej schémy vyplývať povinnosť osvetovej práce pri presadzovaní hodnotovej orientácie SR, na strane druhej by sa malo podporiť ich know-how, napr. pri zmierňovaní prejavov informačnej vojny, aby sa témy dostali bližšie k ľuďom.
- Druhou témou bola **existujúca spolupráca medzi MNO a ÚOŠS** a možnosti zabezpečenia jej udržateľnosti.
 - Účastníci vnímajú ako problém slabú predvídateľnosť personálnych zmien v štátnej správe z dôvodu politických cyklov, ktoré narúšajú spoluprácu založenú na dôvere a osobných vzťahoch. Pomôcť by mohol tzv. **expertný pool** ľudí tvorení z odborníkov z ÚOŠS, MNO či samospráv, ktorých by bolo možné osloviť napríklad v rámci neformálnych diskusií na školách. To, že takýto pool nebol dodnes vytvorený, považujú účastníci za zlyhanie štátnej správy.
 - Napriek tomu, že štátna správa musí fungovať v intenciách zákona o štátnej správe, účastníci nepovažujú formalizáciu spolupráce s MNO vo forme štatútu za potrebnú. Zamestnanci ÚOŠS a samospráv by skôr mali dostať úlohu spolupracovať s MNO a vymieňať si s nimi informácie v rámci pracovných skupín pri tvorbe politik **interným pokynom** zhora.
 - Nakoniec sa diskutovalo o udržateľnosti spolupráci prostredníctvom financovania, ktoré momentálne dominuje. Na zváženie je možnosť **viacročného financovania** boja proti hybridným hrozbám ako garancia toho, že sa témy budú riešiť dlhodobejšie.
 - vzájomná predvídateľnosť/manažment očakávania - aby MNO mali prístup k víziám a cieľom štátu v oblasti boja proti hybridným hrozbám
- Poslednou diskutovanou oblasťou bola vízia ďalšieho rozvoja **existujúceho celospoločenského prístupu** v novo pripravovaných koncepčno-strategických dokumentoch.
 - Účastníci uznali, že spočiatku sa štát musel spoliehať na analytické výstupy MNO v téme hybridných hrozieb. Napriek vybudovaniu vlastných analytických kapacít by však štát mal brať MNO naďalej ako relevantného partnera a využívať jeho **výstupy a analýzy** pri tvorbe verejných politik v oblastiach, ktoré sám nepokrýva.
 - Okrem **osvetovej činnosti** o hybridných hrozbách sa ďalší priestor otvára napríklad v rámci systému reakcie na informačné operácie, v ktorom by MNO mohli zohrať úlohu **nahlasovateľa škodlivého obsahu**. Dokument sa však stále nachádza v pracovnej verzii a nastavenie mechanizmu spolupráce s MNO sa stále zvažuje aj z dôvodu, že priestor je limitovaný špecifickosťou témy.
 - Účastníci sa však zhodli na tom, že ak majú MNO zohrávať nejakú rolu v systéme boja proti hybridným hrozbám a dokázať naplňať svoje funkcie, štát musí **vytvoriť finančné zdroje** na podporu sektora pri rozširovaní znalostí a vytváraní kapacít. Komunikácia medzi štátom a MNO by mala byť v tomto smere ďalej otvorená a mala by vytvárať priestor pre spoluprácu s dôrazom aj na **spoluprácu s regionálnymi orgánmi** verejnej správy. Účastníci sa však zhodli, že podoba a spôsob spolupráce bude výrazne závisieť od výsledkov volieb a politickej podpory témy hybridných hrozieb a mimovládneho sektora.

SUMÁR ODPORÚČANÍ A NÁVRHOV

- Odporúčanie č. 1: Zefektívniť monitorovanie útokov proti mimovládneho sektoru, vrátane kybernetických útokov a informačných operácií, pre potrebu nastavenia mechanizmu na posilnenie obranyschopnosti mimovládneho sektora pre hybridným pôsobením.
 - Návrh č. 1.1: Vytvoriť komplexný register prípadov hybridného pôsobenia.
 - Návrh č. 1.2: Vytvoriť kontaktný bod pre konzultácie v prípadoch kybernetických bezpečnostných incidentov.
 - Návrh č. 1.3: Zvážiť podmienky udelenia výnimky z GDPR ako motivácia k nahlasovanie kybernetických bezpečnostných incidentov.
 - Návrh č. 1.4: Zrealizovať osvetovú kampaň medzi MNO o možnosti a potrebe nahlasovania kybernetických bezpečnostných incidentov.
 - Návrh č. 1.5: Vytvoriť podmienky na posilňovanie obranyschopnosti MNO vrátane príručiek, tréningov a grantov.

- Návrh č. 1.6: Analyzovať objem finančných prostriedkov poskytnutých štátom na podporu projektov MNO v téme hybridných hrozieb.
- Odporúčanie č. 2: Vytvoriť overovací mechanizmus MNO pre potrebu rozlišovania medzi zástupcami tzv. good a bad civil society actors.
 - Návrh č. 2.1: Pri registrácii novej MNO požadovať etický kódex ako súčasť stanov.
 - Návrh č. 2.2: Sprísniť podmienky a proces posudzovania výberu a pridelenia dotácií z prostriedkov štátneho rozpočtu s dôrazom na adekvátne posúdenie kompetencie MNO a jej minulých aktivít a histórie.
 - Návrh č. 2.3: Vytvoriť zoznam nebezpečných prejavov MNO.
 - Návrh č. 2.4: Zabrániť účelovej úprave stanov pre splnenie formálnych podmienok výzvy ich priebežnou kontrolou.
 - Návrh č. 2.5: Upraviť legislatívu tak, aby umožňovala rozpustiť MNO v prípade, že sa dopúšťa protispoločenskej alebo trestnej činnosti.
- Odporúčanie č. 3: Pokračovať v budovaní odborných kapacít v téme hybridných hrozieb na ÚOŠS
 - Návrh č. 3.1: Zvážiť zriadenie stáleho krízového štábu pre potrebu koordinácie útvarov na ÚOŠS, ktorým bola agendy hybridných hrozieb pridelená.
 - Návrh č. 3.2: Zadať zamestnancom ÚOŠS povinnosť absolvovať vzdelávací program na tému hybridné hrozby v rámci plánov ročného vzdelávania.
 - Návrh č. 3.3: Navrhnuť letnú školu alebo stážový program pre ÚOŠS na nábor talentov v bezpečnostných témach vrátane témy hybridných hrozieb.
 - Návrh č. 3.4: Navrhnuť mechanizmus spolupráce s externými kapacitami v oblasti boja proti hybridným hrozbám, predovšetkým odborníkmi zo zahraničia a bývalými príslušníkmi slovenských bezpečnostných služieb, pre potrebu plnenia úloh ÚOŠS v predmetnej agende.
- Odporúčanie č. 4: Pokračovať v mapovaní MNO v téme hybridných hrozieb
 - Návrh č. 4.1: Vytvoriť webový zoznam MNO venujúcich sa téme hybridných hrozieb a pridruženým témam.
 - Návrh č. 4.2: Realizovať pravidelné workshopy a iné sieťovacie podujatia za účelom vzájomného spoznávania sa a budovania dôvery medzi MNO a ÚOŠS.
 - Návrh č. 4.3: Zamerať grantové schémy do konkrétnych regiónov ako aktivizačný faktor pre MNO.
- Odporúčanie č. 5: Vytvoriť udržateľný mechanizmus spolupráce medzi štátom a mimovládny sektorom v boji proti hybridným hrozbám
 - Návrh č. 5.1: Vytvoriť expertný pool odborníkov z ÚOŠS, MNO a samospráv, na ktorý by sa bolo možné obrátiť so žiadosťou o spoluprácu.
 - Návrh č. 5.2: Nariadiť zamestnancom ÚOŠS spoluprácu s MNO interným pokynom zhora.
 - Návrh č. 5.3: Zvážiť možnosti viacročného financovania MNO za účelom udržateľnosti aktivít a spolupráce.
- Odporúčanie č. 6: Zjednotiť víziu ďalšieho rozvoja celospoločenského prístupu k boju proti hybridným hrozbám
 - Návrh č. 6.1: Vymedziť v koncepčno-strategických dokumentoch rolu MNO v boji proti hybridným hrozbám v oblasti osvetovej a analytickej činnosti.
 - Návrh č. 6.2: Zvážiť rolu MNO v boji proti informačným operáciám.
 - Návrh č. 6.3: Posilniť komunikáciu MNO s regionálnymi orgánmi verejnej správy v boji proti hybridným hrozbám.

V Bratislave 8. 8.2023

Zapísali: J. Adámek, T. Winkler, H. Mravcová

Spracoval: V. Kaliňák